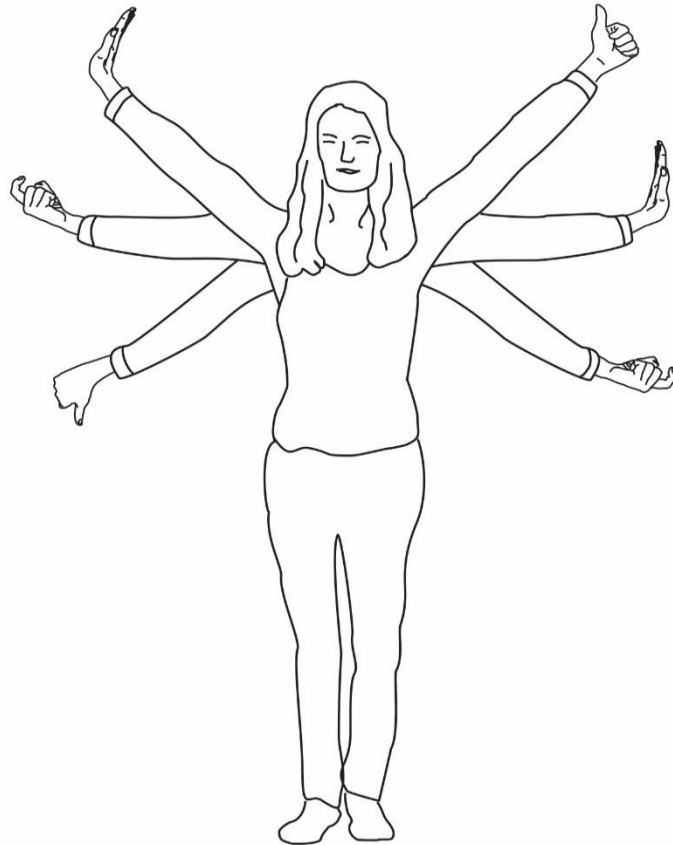

“Türkiye’deki Kadın Hareketlerinin Farklı Şehirlerde Karşılaştırılması” Araştırma Projesi Raporu

III.3.A. Türkiye’deki Kadın Hareketlerini Ayrıştıran ve Birleştiren Perspektifler

Aslı Polatdemir

Eylül 2017

III.3.A. Türkiye’deki Kadın Hareketlerini Ayrıştıran ve Birleştiren Perspektifler

Uzman mülakatlarının analizleri sonucunda, Türkiye’deki kadın hareketlerinin çeşitliliğini ortaya çıkarması için farklı grupların haritalandırılması girişiminin ardından bu araştırmanın merkezindeki asıl soruya bu bölümde odaklanılacaktır: Farklı siyasi duruşlara sahip kadın hareketlerinin bu farklılıklarına rağmen beraber çalışma potansiyelleri var mıdır? Kadın hareketleri ortaklık kurduklarında ne ölçüde birlikte çalışıyorlar? Hangi gruplar, hangi konularda ve hangi başlıklarda birbirlerine daha mesafeli duruşlar sergiliyorlar?

1.1 Ayrıştırıcı Konular

Türkiye’deki kadın hareketleri, önemli koalisyon örnekleri ile farklılıklarına rağmen ortak bir mücadele çizgisinde dayanışma halinde olabilmenin mümkün olduğunu gösteriyorlar. Fakat bazı meselelerde bu dayanışmanın kurulması sekteye uğrayabiliyor. Trabzon Ev Eksenli Çalışan Emek Sensin Kadın Derneği’nden Güler İpek’e göre kadın hareketleri “kadın hakları konusunda, kadınlarla ilgili konularda, kadınlar hangi ilde olursa olsun, hangi yörede olursa olsun, hep beraber olabiliyor ama siyasi ve etnik ayrımcılık için içine girdiği zaman ayrılabilirler” (2015: 34). Araştırma çerçevesinde uzman mülakatları sonucunda elde edilen veriler temel alınarak tartışmalı süreçlere sebep olan konular ideolojik farklılıklar, etnisite, din/ muhafazakârlık, cinsellik/ (toplumsal)cinsiyet/ cinsel kimlik, örgütsel/ kurumsal farklılıklar başlıkları altında incelendi.

İdeolojik Farklılıklar

Uzman mülakatları ile elde edilen veriler ışığında Türkiye’deki kadın hareketlerini haritalandırma denemesi yapılmıştı.¹ İdeolojik farklılıklar, Türkiye’deki kadın hareketleri arasında ayrıştırıcı bir unsur olarak uzman mülakatları sırasında dile getirilen bir başlık oldu. İdeolojik farklılıkların farklı duruşlara sahip kadın hareketleri arasında nasıl bir rol oynadığı bu bölümde tartışılacaktır. Etnisite, din/ muhafazakârlık, cinsellik/ (toplumsal) cinsiyet/ cinsel kimlik, örgütsel/ kurumsal farklılıklar başlıkları altında değerlendirilip analiz edilen sonuçlar

¹ “III.2.A. Araştırma Sahalarından Türkiye’deki Kadın Hareketlerine Örnekler” başlıklı metne bakınız.

ideolojik farklılıklar kodlaması altındaki açıklamalara ek olarak okunabilir. Bu bölümde Türkiye’de farklı ideolojik ya da siyasal görüşlere sahip kadın hareketlerinin kadın mücadelesinde hangi noktalarda farklı duruşlar sergileyebileceğine dair kısa bir değerlendirme yapılacaktır.

Saha araştırmalarının gerçekleştirildiği ve uzman mülakatlarının yapıldığı şehirlerde aktivist ve akademisyenler, ideoloji ve siyasal görüşlerin kadın hareketleri arasında farklı duruşlara, bazen ise ayrışmalara neden olduğunu belirtiyorlar (Örn. Arıcı &Anonim, 2015: 33; Ersöz et al., 2015: 64). Bu ayrışmalar ve farklı konumlanmalarda siyasal tanımlamaların önemi büyük. Muğla’dan Halkların Demokratik Partisi’nden Adalet Aydın’a göre “nasıl her erkek kendi siyasi görüşüne göre etkileniyorsa, her kadın da kendi siyasi görüşüne göre etkileniyor” (2015: 24). Aydın şöyle sürdürüyor: “CHP çatısı altında siyaset yapan kadınlar nasıl ‘Kadına en büyük hakkı Mustafa Kemal Atatürk vermiştir’ söylemi üzerinden kendilerini örgütlüyorsa, başka kadın hareketleri de kendilerine başka bir öncü bulabilir” (2015: 24). Diyarbakır’daki KAMER’den Nebahat Akkoç ise bölgedeki bağımsız bir kadın kuruluşu temsilcisi olarak ideolojik farklılıklara başka bir örnek getiriyor:

Kürt hareketine yakın kadın kuruluşlarının ortaya koyduğu bir siyasi tanım nedeni ile ilişkiler kopabilir çünkü [...] “Önderimiz...” diye başlar bütün metinler, bütün çalışmalar. Onun içine giremiyorsun sen bağımsız bir kadın kuruluşu olarak (2015: 57).

Denizli Kadın Dayanışma Platformu’ndan kadın aktivistlere göre “birçok ideolojik yapı kendi bünyesinde [...] kadın hareketini bulunduruyor”, siyasal partiler düzeyinde “AKP’nin ya da MHP’nin kendi ideolojisinde [...] kadın mücadeleleri var” (2015: 82). Bu mücadelelere örnek olarak platformdan kadınlar, iktidar partisi olan AKP’nin “muhafazakâr ideoloji üzerinden” şekillendirdiği “kadınlık, annelik rolüdür” söylemiyle de parti ideolojisini içselleştiren kadın gruplarının “kadın mücadelesi” yürüttüklerini dile getiriyor (2015: 82). Denizli Kent Kadın Konseyi’den Bilsen Özen de gerek ülke genelinde gerekse Denizli yerelinde siyasetin ve farklı ideolojilerin kadınları ayrıştırdığını belirtirken “kadın hareketlerinde [...] devlet politikası” değil ‘kadın ağır basar’” görüşünü dile getiriyor ve konsey olarak amaçlarının bu farklılaşmayı kaldırmak olduğunu söylüyor (2015: 60- 72, 83- 93). Bilsen Özen’e göre ideolojik temelli bu

fikir ayrılıkları, önyargıların kırılması ile aşılabilecek. Zira Özen’e göre kadına karşı şiddet hükümetlerin görüşünden azade bir şekilde gerçekleşiyor, bu sorun ise kadınların eğitimi ile değişebilir (2015: 83- 93). Kadın olmak bu ifadelerin izinde ideolojik farklılıkları aşan bir ortaklık olarak öne çıkarılıyor.

Diyarbakır Kardelen Kadın Merkezi’nden Mukaddes Alataş siyasetin içindeki kadınların kadın ve toplumsal cinsiyet bilincine sahip olmasının önemini şöyle açıklıyor:

[...] Nicel olarak kadın sayısını arttırsın, mecliste. TBMM’nde 500 tane meclis üyesi varsa, 250 kadın 250 erkek yaptığında, gerçekten sen kadınları meclise taşımış mı oluyorsun? Yoksa bu 250 kadında kadın farkındalığı, kadın bilinci, kadın gibi duran, orada erkeklere karşı gerçekten erkekliğin verdiği demekten tutalım da çıkabilecek yasalara kadın bakış açısıyla, kadınlar bunun neresinde duruyorlar diyen kadınlara mı ihtiyaç vardır? Yoksa sayıca orada durup [...] masaya yumruğunu vurup, kendi [...] parti başkanının ya da liderin [...] ne söylüyorsa onun arkasında duran bir kadına ihtiyaç yoktur (2015: 23).

İdeolojik farklılıklar, farklı siyasal tanımlamalar kadın hareketlerinin kendilerini tanımlama, mücadele hatlarını belirleme, kadın ve toplumsal cinsiyet politikası çerçevesinde taleplerini haklı çıkarma vb. çizgileri etkilemektedir. İdeolojik çatışmalar, farklı siyasal tartışmalar bu etki güçlerinden dolayı farklı kadın hareketlerini çeşitli konularda bir araya gelme ve diyalog süreçlerini etkilemekte, ideolojik duruşların ana hatları kadın mücadelesinde ayrıştırıcı unsurlar olarak rol oynayabilmektedir.

Etnisite

Araştırmada etnisite başlığı altında kodlanan ve değerlendirilen en önemli tartışma, Türkiye’deki en büyük etnik azınlık statüsündeki Kürt kimliğine ilişkin konularda oldu. Kadın ve toplumsal cinsiyet politikaları çerçevesinde bir araya gelen kadın hareketleri, etnik kimlik politikaları, özellikle Kürt hareketi bağlamında, farklı duruşlar sergileyebiliyorlar. “Genel bir politika, genel bir demokrasi anlayışı [...] gibi konularda” kadınların uzlaşabildiğini söylemenin zor olduğunu dile getiren Kadın Adayları Destekleme Derneği’nden Hatice Kapsuz Kütküt

“Kürt hareketinin ciddi [...] kadın hareketi boyutu”na vurgu yaparak bu hareketin savunduğu noktaların “Batıdaki kadın örgütlenmelerinin bam telleri, kırmızı çizgileri” ile çelişebildiğini dile getiriyor (2014: 23). Kürt Kadın Hareketi’nin, etnik kimlik politikaları dâhilinde dile getirdiği eşit vatandaşlık, kültürel farklılıklarının tanınması ve anadilde eğitim talebi ile “Kürt hareketine” paralel olarak ‘ulusal mücadele’ hattında yürüttüğü çalışmalar Türkiye’deki kadın hareketlerini ayrıştıran noktalar olarak çeşitli uzman mülakatlarında dile getiriliyor (örn. Başak, 2014: 48; Üstün, 2014: 32; Cön, 2015: 22; Çicek& Gülen, 2015: 36; Şahin Güngör, 2015: 30; Üst, 2015: 14).

Türkiye’deki kadın hareketleri arasında uzman görüşlerine göre en tartışmalı konulardan bir tanesi Kürtçe dilindeki sloganların etkinliklerde kullanılması (örn. Anonim, 2015: 43; Ülker, 2014: 30; Üst, 2015: 14). Ankara’daki Türk Kadınlar Birliği’nden Sema Kendirici Uğurman Türk Ceza Kanunu (TCK) eyleminde Kürtçe sloganlar hakkında yaşanan durumu şöyle anlatıyor:

Mesela [...] TCK değişikliği sırasında yine bir miting yaptık, mecliste onaylanacak, o gün oylanacak, bizim için çok önemli bir gün [...]. Kızılay’dan meclise yürüyeceğiz. [...] Çok hayati bir durum. İçeridekilere mesaj vermeye uğraşıyoruz. Bir araya geldik. Bir bildirimiz var. Bildiriyi okuduk [...]. Orada bir örgüt çıktı dedi ki [...] “Biz Kürtçe de okunsun istiyoruz!” [...]. Biz hani yapar mıyız, yapmaz mıyız diye çok sakın tartışırken, bir başka örgüt geldi dedi ki “Eğer Kürtçe okuyacaksanız ben sizin yanınızda duramam” [...], bıraktı gitti bizi. [...] Yani böyle çok önemli işte [...]. 3 yıl önce [...] kürtajla ilgili çok [...] tartışmalar çıktı, orada yine [...] elimizde afiş... Orada [...] Kürtçe yazsa ya da Türkçe yazsa, kadına özgürlük diyorsak, bedenine dokunma diyorsak [...], hangi dilde yazıldığı önemli mi? Ama orada o yazılı olduğu için [Kürtçe dilindeki sloganlar kastediliyor] bırakıp gidenler oldu, gibi. [...] Çok farklı bir yerden bakmak gerekiyor kadın meselesine (2014: 23).

Bazı araştırmacı ve aktivistlerin² Kemalist olarak tanımladıkları Türk Kadınlar Birliği’nin sözcüsü Kendirici Uğurman, Türk Ceza Kanunu gibi Türkiye’deki tüm kadınları ilgilendiren bir konu için

² Daha ayrıntılı bilgi için rapordaki “III.2.A. Araştırma Sahalarından Türkiye’deki Kadın Hareketlerine Örnekler” (Polatdemir, 2017) başlıklı yazıya bakabilirsiniz.

yapılan eylemde, Kürtçe dilinin kullanılmasını hemen reddetmeyen, en azından tartışmaya açık bir duruş sergilerken başka gruplar diyalog noktasına dahi gelmeden koalisyon etkinliğinden çıkabiliyorlar. Aynı şekilde Muğla Halkların Demokratik Partisi’nden Adalet Aydın kadın politikaları ile ilgili eylemlerde Kürtçe dilinin slogan olarak kullanılması konusunda Ege bölgesindeki deneyimini şöyle dile getiriyor:

Biz [...] “Jin Jiyan Azadî” diyoruz mesela, “Kadın Yaşam Özgürlük” diyoruz. Mesela bu “Jin Jiyan Azadî” lafına karşı duran kadınlar çıkabildi. Bu neden? Yani aslında ne söyleniyor? Benim bilmediğim ama birisinin çok iyi bildiği bir dilden biz “Kadın Yaşam Özgürlük” diyoruz, ama onun geldiği siyasi yapı, Kürt [hareketine] mesafeli olduğu için, kadın için söylenmiş [...] bu söze o dilden söylendiği için karşı durabiliyor mesela, bu mesela bir temel sıkıntıdır (2015: 24).

Kamusal alanda gerçekleştirilen bir eylemde, dil kullanımı adına verilen kararlar hem bir grubun tanınması hakkında temel bir soru haline geliyor hem de ortaklaşa yaratılan kadın politikaları alanına etnik çoğunluğun tanınması anlamında bir mekân olma talebini beraberinde getiriyor. Kürtçe dilinin – bu iki mülakat kesitinde olduğu gibi – Türkiye’de politik bir kimlik işareti olarak kadın kimlikleri ile bir örtüşme hali ortaya çıkıyor.

Ankara Üniversitesi’nden Serpil Sancar da Kürt Kadın Hareketi ile feminist hareket arasındaki gerilim hatlarını öncelikle Kürt Kadın Hareketi’nin Kürt kadınının “ayrı bir ezilme pratiği” deneyimini (2014: 34), Türkiye’deki feminist harekete getirdiği eleştiriler üzerinden çiziyor:

Öbür taraftan Kürt Kadın Hareketi’yle feminist hareket arasında önemli gerilim hatları var. Yani Türkiye’de feminist hareket üç aşağı beş yukarı [...] Kemalizm, Atatürkçülük veya modernleşme yaklaşımından türemiş, onun bir tür çocuğu ya da torunu diyebiliriz. Daha orta sınıf, [...] daha Türk, yani Atatürkçü, Kemalist, modernist bir perspektif var bazı kadın hakları örgütlerinde. [...] Kürt Kadın Hareketi’nin [...] Kürt kadınının ayrı bir ezilme pratiği yaşadığına dair çok ciddi eleştirileri var. Aslında bunlar da çok önemli ufuk açıcı şeyler oldular. Yani 90’larda 2000’lerde feministlerin önemli bir

kısmı bu eleştirileri çok ciddiye aldı ve [...] Kürt Kadın Hareketi'yle feminist örgütler çok ortak [...] çalışmaya başladılar (2014: 34).

Sancar feministlerin kendi aralarında da farklar olduğunu altını çizerken Kürt Kadın Hareketi'nin “kültürel kimliğinin tanınması talebiyle”, “Türk, Türklük ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin modernleşmeci ‘asimilasyon’ politikalarıyla” ilgili eleştirilerini beraber sundukları için bunun önemli bir politik hat olduğunu savunuyor (2014: 34). Feministlerin bu eleştirileri dinleyip tartıştıklarını vurgularken, aynı zamanda önceleri kendisinin feministleri büyük ölçüde “orta sınıf, beyaz Türk kadınlarından” oluşan bir grup olarak tanımladığını dile getiren Sancar, artık feminist hareketin içinde Kürt kadınlarının da olduğunu dile getiriyor ve böyle düşünmediğini söylüyor (2014: 34). Sancar'ın bu açıklamaları ışığında Türkiye'deki feminist hareketin artık homojen olmayan karakterinden ve eleştiriler çerçevesinde kendisini dönüştüren ve içine farklılıkları alan bir yapı olduğundan bahsedilebilir.

Bu gerilim hattında bir diğer önemli nokta da feminist hareketin her türlü silahlı şiddeti “eril bir şiddet olarak” (Sancar, 2014: 34) görürken, Kürt Kadın Hareketi'nin etnik kimlik politikaları dâhilinde bu konuya mesafe koymamasına karşı sunulan eleştiri. Sancar bu durumu bir kırılma hattı olarak nitelendiriyor: “Şiddet, haklı şiddet, haksız şiddet meselesi ve devlete karşı eşit vatandaşlık talepleriyle ilgili, kültürel farklarının tanınması meselesiyle ilgili bir siyasal [...] tartışma-çatışma hattı var” (2014: 34).

Koalisyon süreçlerinde bu etnisite ya da etnik kimlikler sebebiyle doğan çatışma/ gerilim hattının sebepleri, mülakat veren aktörler tarafından genel çerçevede karşılıklı üretilen önyargılar ve ötekileştirme süreçleri olarak dile getiriliyor (Arif et al., 2015: 46). Ankara Uçan Süpürge'den Selen Doğan koalisyon çizgisindeki toplantılarda gerçekleşen bu süreçleri şu şekilde çiziyor:

[...] Kadın örgütlerinin bir araya geldiği geniş katılımlı bir toplantıda, bir kadın örgütü diğerini milliyetçilikle suçluyor, diğeri onu [...] Kürt kadınların haklarını savunduğu için PKK'lı olmakla suçluyor (2014: 38).

Denizli Kadın Dayanışma Platformu’ndan feminist aktivistlere göre sözgelimi “Kürt sorunundan, Kürt hareketinden bahsedildiği zaman bazı kadınlar kadın mücadelesini sekteye uğrattıyor”(Anonim, 2015: 90). Önyargılar ve ötekileştirme süreçlerine rağmen Trabzon Yaşam Kadın Merkezi Derneği’nden Nurber Gürdal her ne kadar kadın sorunu üstünden bir araya gelirse de kadın sorununa gelinemediğinden, insanların gruplaştığından bahsederken son dönemde bu durumun aşıldığını ve kadın paydasında buluşulabildiğini söylüyor (2015: 32). Kardelen Kadın Merkezi’nden Mukaddes Alataş da önyargıların temas halinin devam ettirilmesiyle nasıl yıkılmaya başladığını şu şekilde aktarıyor:

Türkiyeli kadın hareketleri ile çok sık bir araya geliyoruz, daha önce bize [...] PKK, terörist [diye] bakıyorlardı. [...] mesela biz en fazla yılda iki defa kadın kurumlarıyla bir araya geliriz. Şiddetle mücadelede platformumuz vardır, ortak platformumuz vardır. [...] önce öyle baktılar, platformda. Çok çatıştırdık, çok ciddi çatışmalar yürütüldü. Yani bizi [...] hani çok kaba, [...] hiçbir şey bilmeyen, [...] medya, devlet, sistem, Kürtleri nasıl tanıttıysa, öyle algılıyorlardı. [...] Bu algı kısmen yıkıldı. Yani [...] Ege [...] ve Karadeniz'de biraz daha devam ediyorsa [da] fakat iç taraflar [İç Anadolu Bölgesi gibi kıyı bölgesi olmayan bölgeler kastediliyor] daha çok [...] Kürt Kadın Hareketi'ne ihtiyaç duymaya başladılar. Bu örgütlü gücün çok şey yarattığını pratikte gördüler (2015: 38).

Alataş’ın bu açıklamaları, Türkiye’nin çeşitli bölgelerinde Kürt Kadın Hareketi’nin potansiyel bir koalisyon ortağı ya da etnisite bağlamında mesafeli durulması gereken bir hareket olarak görülmesi hakkında farklılıkların olduğunu gösteriyor. Uzman mülakatlarında her ne kadar etnisite, Türkiye’deki kadın hareketlerini ayrıştıran bir faktör olarak ortaya çıksa da Alataş’a göre Kürt Kadın Hareketi’nin kadın sorununda yürüttüğü örgütlü mücadele sonucunda bu durum değişiyor. Zaman içerisinde karşılıklı olarak tanışmalarla, doğrudan temaslarla medya düzeyinde aktarılan ‘Kürt kadını’ hakkındaki önyargılar yıkılıyor ve kadın politikaları bağlamında ortak sorunlar öne çıkıyor. Genel olarak Kürt Kadın Hareketinin Türkiye’deki kadınların eşitliği yolunda dile getirdikleri toplumsal ve eleştirel değerlendirmelerin dikkate alınmaya başladığı söylenebilir.

Din/ Muhafazakârlık

Din/ muhafazakârlık çerçevesinde kodlanan uzman mülakatlarında ortaya konan ifadeler kadın hareketlerinin din, İslam, muhafazakâr değerler söz konusu olduğunda farklı konumlanmalara sahip olduğunu ortaya çıkarıyor. Din/ muhafazakarlık ekseninde “İslamcılık” meselesi, “Türkiye’deki genel [...] kutuplaşmadan” bahsederken kadın hareketlerinde de “diyalogun [...] sekteye uğradığı [...] temel toplumsal tartışma alanları”ndan biri olarak görülebiliyor (Atasü Topçuoğlu 2014: 27).

Dindar/ muhafazakâr kadın hareketinin muhafazakâr çizgideki iktidar partisi AKP ile olan ilişkisinde “kendini ondan ayırarak konumunu sürekli sorgulaması[nın] giderek zorlaştığı” görüşü, bu raporda Türkiye’deki kadın hareketlerinin çeşitliliğini vurgulamak için hazırlanan bölümde dile getirilmişti (Acar 2014: 26). Bu bağlamda Halkevci Kadınlar adına Ankara’da mülakat veren Sevinç Hocaoğulları platformlarda “İslamcı kadın örgütleriyle” bir arada olmayı tercih etmediklerini dile getirirken yine de “mümkün olduğunca ortak kadın düzlemlerinde, bölen pozisyonda olmamayı dengeleyerek sürdürmeye” çalıştıklarını dile getiriyor (2014: 18). Hocaoğulları, bu örgütlerin “kadınları ikincilleştiren” ve “AKP iktidarına yani kadına yönelik şiddetin bu kadar artmasına neden olan bir iktidara” karşı çıkmayan ya da “kadınların aslında ikincil konumunu savunan” pozisyonlara sahip olduklarını dile getiriyor (2014: 18). Yine bu çerçevede Artvin Kadın Platformu’ndan Nurcan Ay Katırcı platformun kuruluş sürecinde AKP’yi destekleyen kadınlar ve muhafazakâr duruşu ile tanınan Eğitim Bir-Sen üyeleri ile bazı konularda ayrışma noktalarının ortaya çıktığını anlatıyor (2015: 36). Bu örnekler ve açıklamalar ışığında, din/ muhafazakârlık başlığının kadının ikincil statüsünü savunan muhafazakâr tutumların yanı sıra iktidar partisi AKP ile ilişkileri de içerdiği söylenebilir.

Ortadoğu Teknik Üniversitesi’nden Feride Acar’a göre dindarlık/ muhafazakârlık açısından özellikle kürtaj, kadının birey ve aile üyesi olarak varlığı hakkında Türkiye’deki kadın hareketleri içinde birbirinden ayrışan taraflar var (2014: 26). Türk Kadınlar Birliği’nden Sema Kendirci Uğurman bir koalisyon eyleminde kadının cinsel ve bedensel özgürlüğü ve din/ muhafazakârlık ekseninde gerçekleşen olayı şöyle anlatıyor:

[...] Yürüyoruz, bu arada elimizde [...] pankartlarımız var. Orada [...] "Bedenimize, cinselliğimize dokunamazsınız!" diye yazmışız. [...] Dindar dedikleri [...] - ya da kendilerine öyle diyorlar - [...] bir kesim geldi dedi ki "Biz bu afişi istemiyoruz!". Neden? "Bunun altında yürümeziz biz" dediler. [...] (2014: 23).

Toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesinde motivasyonlarını dini değerlerden alan kadın aktivistlerin, cinsel özgürlük ya da kadının bedenine dair öz-belirleme hakkı üzerindeki mesafeli duruşları, Trabzon Karadeniz Teknik Üniversitesi’nde çalışan bir profesör tarafından da ortaya konuyor. Şahinde Yavuz, din/ muhafazakâr değerler çerçevesinde bazı kadınların, kadın örgütlerinin kadının bedeninin özgürlüğüne dair her sloganı destekleyemediklerini dile getiriyor. Örnek olarak kürtaj kampanyasının "Benim Bedenim! Benim Kararım!" sloganını veriyor:

[...] Bazı kadınlar mesela kürtajda "Benim bedenim! Benim kararım!" diye göbeğini açamaz, beklemem ben. Bazıları "Benim Bedenim! Benim Kararım!" adlı sloganı, kürtaja karşı olmak ve muhafazakârlığından desteklemeyebiliyor. [...] Bu tip muhafazakâr sınırları zorlayan birtakım kararlarda ayrılabilirler kadın hareketi (2015: 15).

Uçan Süpürge’den Selen Doğan ise dindar/ muhafazakâr kadın hareketinde aktif bazı aktörlerin ‘açık saçık giyindi’ diye tecavüz edilen kadınla ilgili eyleme katılmama nedenlerini, ataerkil çizgileri ("sen de öyle giyinmeseydin" söylemi ile örneklendirilen uygun giyim tarzına uymamak gibi) takip etmelerine bağlıyor (2014: 38). Bu örnekler dindar ya da muhafazakâr değerlerin, bazı gruplar için kadın bedeni ve cinselliğine dair konuların ataerkil kalıplardan özgürleşmesine engel olduğu şeklinde yorumlanabilir. Bu durumun, Türkiye’deki kadın hareketlerinin, kamusal alandaki etkinliklerde ya da çeşitli toplumsal ve siyasi olaylara karşı verilen tepkilerde iş birliğini zorlaştırdığı savunulabilir.

Din/ muhafazakârlık altında başörtüsü/ örtünme meselesi birçok katılımcı tarafından kadın hareketlerini ayrıştırıcı bir başlık olarak öne çıkartılıyor (örn. Anonim, 2014: 21; Üstün, 2014: 32; Can, 2015: 13). "Örtünme meselesi, din meselesi" noktalarında Ankara Üniversitesi’nden

Serpil Sancar’a göre “örtünmek bir özgürlük problemi midir, yoksa bir inanç gereği midir” sorusu “çok can yakıyor” (2014: 34). Ankara Kadın Koalisyon’undan İlknur Üstün başörtüsü meselesini örnek verirken ilköğretim okulları ve liselerde başörtüsü serbestisi ile yaşanan gerginliğin kadın hareketlerine yansıma biçimini ve farklı konumlanmaları şu şekilde değerlendiriyor:

[...] Okullarda başörtüsü meselesi getirildi yönetmelikte, herkes yay gibi gerildi. Hükümetin icraatı olması meselesi ile özgürlükler meselesi arasında niyet okumalara dönüşen bir şey var. Bazı hareketin içinden bazı kadın grupları bu konuda son derece keskin, kesin, net "son derece iyi oldu" diyebilirken öte yandan bunun giderek muhafazakârlaşmanın ve gelecekle ilgili de korkuları, kaygıları [...] haklı biçimde arttıracığını iddia eden bir şey [kesim] var (2014: 32).

Dindar ve muhafazakâr değerleri temsil eden bir hükümetin başörtüsü yasağını kaldırması, kendini dindar olarak tanımlamayan kadınlar tarafından özgürlük için atılan bir adımdan çok resmi ve dindar-eril hükümetin gelenek ve kuralları esas alan bir politikası olarak değerlendirildiği söylenebilir.

İlkokul çağındaki çocukların - 18 yaşın altı bireylerin uluslararası sözleşmeler kapsamında çocuk olarak sayıldığını hatırlatarak - başörtüsü takmasını Sema Kendirici Uğurman özgürlük olarak tanımlamıyor; fakat Türkiye’deki kadın hareketlerinin önemli bir koalisyon örneği oluşturduğu üniversitelerde başörtüsü serbestisini ise özgürlükler çerçevesinde desteklediğini dile getiriyor (2014: 23). Yıllardan beri erken evliliklerle mücadele eden bir aktivist olan Kendirici Uğurman’a göre Türkiye’de muhafazakârlaşma, kadınlar ve kız çocuklarını ilgilendiren konular üzerinden inşa ediliyor (2014: 23). Kendirici Uğurman’ın din/ muhafazakârlık noktasında verdiği bir diğer çarpıcı örnek ise dindar kesimden kadınların LGBTİ’lerle yan yana durmayı tercih etmemeleri, bu kararlarını ise dini temele dayandırmaları (2014: 23). Kendirici Uğurman’a göre işaret ettiği grup “kadınlık meselesini, [...] özgürlük anlayışlarını din temelli değil de insan temelli, evrensel temelli bakabilselerdi LGBT’lerle de yan yana durabileceklerdi” (2014: 23).

Din/ muhafazakarlık başlığı altında değerlendirilen bir başka konu başörtülü kadınlara karşı önyargılar. Denizli Kadın Dayanışma Platformu’ndan mülakat veren aktivistlere göre laiklik vurgusu altında, başörtülü kadınlar zulüm gördüler, başörtüsü mücadelelerini verdiler ve kendileri kazandılar (Anonim 2015: 101). Platform adına mülakat veren feminist aktivistler, muhafazakârlık ve kadın mücadelesi ekseninde 1990’lı yıllarda görüşleri ile kadın, feminizm ve İslam üçgeninde tartışmalar başlatan Müslüman feminist yazar Konca Kuriş ve Refah Partisi döneminde kadın konusunda önde gelen isimlerden Sibel Eraslan örneklerini veriyorlar (Anonim 2015: 101). Feminist harekete yöneltilen “burjuva hareketi [...] iddiasını” haklılık payı olan bir eleştiri olarak gören bu aktivistler, feminist hareket ile “dindar kadınlar” arasındaki bağın sıkıntılı olduğunu dile getiriyorlar (Anonim, 2015: 101).

Dindar/ muhafazakâr olarak tanımlanabilecek Başkent Kadın Platformu’ndan aktivist Nesrin Semiz’e göre kadın hareketi “özellikle dini hassasiyeti veya dini düşünceyi, yani dini dindar olarak yaşamayı, kadının önündeki en büyük engel olarak gören bir anlayışa sahip” (2014: 23-24). Semiz’e göre feminist kadınlar “başörtüsünün erkekler tarafından dayatıldığını söyleyip ‘hem başını örtüp hem de feminist olabilme şansın yok veya kadın hareketinin içinde bulunabilme şansın yok’ perspektifine sahiplerdi ve feminist hareket bu dayatmanın, baskının daha sonra farkına vardı”. (2014: 24).

Din ve sekülerizm/ laisizm çizgisinde ülkenin genelinde süren gerginlik, Türkiye’deki kadın hareketlerinin kendi içerisinde de ayrışmasına, kutuplaşmasına neden olurken diyalogların tıkanmasına ya da diyalogların başlamadan bitmesine sebep olabiliyor. Başörtüsü sorunu ise çeşitli taraflar için bu tartışmanın hala en önemli parçasını oluşturuyor. Nitekim İslami kadın ve laik kadın tanımları karşılaştırmalı olarak ülkedeki kadın mücadelesinin bu tartışma eksenindeki hattını belirlemektedir. Kadın hareketlerinin Türkiye’deki muhalif karakteri ışığında, din/ muhafazakarlık başlığı altında kodlanan konular içinde dindar/ muhafazakâr kadın hareketine yöneltilen en önemli eleştiri muhafazakâr bakış açılarını, politikada iktidar konumuyla yeniden üreten AKP hükümetine karşı eleştirel duruş sergilemede eksik kalmaları olarak belirtilebilir. Bu özeti “ötekilerin” dindar/ muhafazakâr kadın hareketleri hakkındaki ifadelerinden yola çıkarak oluşturulduğunu belirtmek ise oldukça önemli. Uzman mülakatları verilerinde dindar/ muhafazakâr kadın hareketlerinden özgün ifadeler oldukça sınırlı. Bunun

sebepleri arasında bu gruplarla iletişime geçmede yaşanan zorluklar ve sonuçta diğer gruplara oranla daha az gerçekleştirilebilen mülakat sayısı gösterilebilir.

(Toplumsal) Cinsiyet/ Cinsellik/ Cinsel Kimlik

Uzman mülakatlarının analizinde Türkiye’deki kadın hareketleri arasında ayrıştırıcı unsur olarak ele alınan bir üst başlık da (toplumsal) cinsiyet/ cinsellik/ cinsel kimlik olarak açığa çıktı. Bu başlık kodlamasının bir diğer ilginç özelliği ise bazı meselelerin din/ muhafazakârlık başlığı altında analiz edilen ve ele alınan konularla temas halinde olması.

Muğla’da faaliyet gösteren Karya Kadın Derneği’nden Dilek Bulut radikal feminizmin cinsiyet/ cinsellik ile ilgili savunduğu bazı noktaların, kadın ve toplumsal cinsiyet politikası ile uğraşan farklı aktörleri bir araya getirmede ortaya çıkardığı zorlaştırıcı etkilerine örnekler veriyor.

Bulut’a göre:

Radikal feminizmin [...] cinselliği çok rahat konuşması, kendi cinselliğini çok rahat konuşması, cinsellekle ilgili özgürlük teması ve anlayışı, bunu ifade ediş biçimi ve [...] açıklaması, kendisini tedirgin feminist [...] olarak tarif eden insanlarla bağlantı kurmayı zorlaştırıyor biraz (2015: 24).

Bulut’a göre bu ayrımın sebeplerinden biri “şiddet bağlamında, evde gördüğü psikolojik şiddetin farkında olan, sokaktaki şiddeti gören, kadın cinayetlerini gören ve kadın meselesine gövdesi ile giren kadınların ‘pratiklerinde yaşadıkları sorun daha can alıcı” olduğu için radikal feminist talepler olarak bilinen bu isteklerin onlara aşırı gelmesi (2015: 27).

Bulut’un izinde kadın hareketlerinin cinselliği, cinsel özgürlüğü hangi çerçevede nasıl konuştuğu ve ele aldığı ile ilgili farklı görüşler LGBTİ hareketinde de yansıma buluyor. Trabzon Mor Balık’tan LGBTİ aktivisti Fırat Varatyan’a göre cinsel devrim, cinsiyet kimliği özgürlüğünü kapsayan bir kavram iken seks fizyolojik bir ihtiyaç; dolayısıyla burada sorun cinsel devrimi sekse yani “yatakta [...] boşalma duygusuyla gerçekleştirdiğin bir şey”e indirgemek. Ayrıca Varatyan’a göre “kadın hareketleri bunu daha mahrem tutuyor” (2015: 26).

Koalisyon etkinliklerinde cinselliğe, cinsiyet meselesine ve eşcinselliğe dair sloganlar da Bulut’un ifadelerine paralel görülebilecek şekilde tartışmalı konulardan bir tanesi. Ankara’dan, Kadın Dayanışma Vakfı’ndan Gülsen Ülker’in ifadelerine göre önceleri Ankara’daki çeşitli platformlarda LGBTİ hareketinin eşcinsel özgürlüğe, eşcinsel birlikteliğe ve feministlerin cinsel özgürlüğe ilişkin sloganları birçok sol örgütteki kadını çok rahatsız ediyor, bazı aktörlerin geri çekilmesine sebebiyet veriyordu (2014: 30). Bu slogan durumlarına başka bir örnek olarak ise, din/ muhafazakâr başlığı altında Sema Kendirici Uğurman tarafından örnek verilen dindar/ muhafazakâr kadınların “Cinselliğimize dokunamazsınız!” pankartları ile yürümek istememeleri de gösterilebilir (2014: 23). Dilek Bulut’a göre Muğla yerelinde de bu durum bir ayırım noktası: 8 Mart ya da 25 Kasım gibi birçok farklı grubun ortaklaşa düzenlediği etkinliklerde sözgelimi “vegan feministlerin ya da radikal feministlerin cinsiyetle ilgili, cinsellikleri ile ilgili atacakları sloganlar” merak ve endişe uyandırıyor; başka gruplar ise bu “sloganları duymak istiyorlar” (2015: 31).

Cinselliğin yanında bu başlık altında analiz edilen bir diğer önemli ve büyük tartışma konusu ise LGBTİ’lere ve eşcinselliğe bakış. Özellikle LGBTİ aktivistler, Türkiye’deki kadın hareketlerinin yer yer homofobik/ transfobik tepkilerini mülakatlarda ayırma noktası olarak değerlendiriliyor (örn. Arif et al., 2015: 24- 28; Çiçek & Ceylan Gülen, 2015: 6; Kandok, 2015: 38; Zeze, 2015: 34). Kadın hareketlerinde aktif olan aktivistler de 1990’lı yıllarda ve 2000’lerin başında farklı grupların platform vb. oluşumlarda bir araya geldiği ortak etkinliklerde LGBTİ aktivistlerle ilgili yaşanan gerilimlere değiniyorlar. Hacettepe Üniversitesi’nden Reyhan Atasü Topçuoğlu kendi deneyiminden Ankara yerelinde 2000’li yılların başında KAOS GL’yi temsilen ortak toplantılara katılan lezbiyen kadınların homofobik tepkilerle karşılaştığını paylaşıyor (2014: 27). Atasü Topçuoğlu’na göre LGBTİ ve kadın hareketleri arasında ulaşılan diyalog 2000’lerden beri “alınan, kat edilen” bir yol (2014: 27). Denizli’de faaliyet gösteren Girişimci Kadınların Desteklenmesi Derneği’nden Ayşe Balkanay’a göre, LGBTİ başlıklı konular bir tür tabu, nedenini ise LGBTİ konusunu birey “konuştuğu zaman, sorgulaması gerekenin belki kendisi olduğunu düşünüyor” (2015: 42) görüşü ile açıklıyor. Kendini bulunduğu hareketin içinde yeni olarak tanımlayan Muğla Vegan Feministler’den Zeze, kadın hareketlerinin ataerkillikten etkilendikleri için başka cinsel kimlikte olan insanlar üzerinde özcü bir kadınlık tahakkümü oluşturduklarını söyleyerek, bu tahakküm yapısını kırarak cinsiyetçilik ve

homofobinin sorgulanabilmesi için LGBTİ hareketinin ilişkiler ağına dahil edilmesi gerektiği üzerinde duruyor:

[...] Ben çok yeniyim zaten bu hareketlerin içinde. Benim gördüğüm şey şu: Evet, özcü olarak hepimiz kadınız ve [...] kadın olarak tabii ki aynı etkileniyoruz ataerkillikten. Ama [...] başka cinsel kimlikte olan insanları hemen unutuyoruz [...] kadınlığımızı yükseltirken. [...] Bana çok homofobik geliyor, transfobik de geliyor. Mesela [...] eylemde birden birisi [...] dönmelerle ilgili [...] anti bir slogan atabiliyor ve [...] söyleyebiliyor. Orada [...] kalıyorsun yani, neredeyim ben [...] ne oldu falan. İşte o olunca çok kötü oluyor, [...] bence biraz kuir feminist okumalar yapılması gerekiyor, eleştiriler, ya da atölyeler [...] burada çünkü o dil çok önemli. Yani bizim Türkiye’de ya da dünyada [...] dayanışacağımız örgütlerden birisi LGBT örgütü. [...] Ondan ayrı bir şey yapamayız feministler olarak [...]. O yüzden [...] bir dilin çok [...] cinsiyetçi ve homofobik olması[nı], [...] erilliğimizi de sorgulamıyoruz bu hareketlerin içinde. Yani o hiyerarşiyi sorgulamıyoruz, [...] iktidar hırsını, [...] kendimizdeki o [...] hırsı sorgulamıyoruz. [...] işte sokağa çıkalım; o çok güzel bir şey ama biraz da içeride de bu ağı doğru örebilmek de çok önemli (2015: 28).

Zeze, Muğla’daki kadın hareketlerinin LGBTİ konusunda ortaklaşamadıklarını dile getirirken LGBTİ temalı sloganların etkinliklere dâhil edilmesinin sorunlu olduğunun altını çiziyor (2015: 34). Denizli LGBTİ ve Aileleri oluşumundan LGBTİ aktivist Halil Kandok’a göre - Zeze’yi onaylayan bir yerden - kadın hareketleri her ne kadar dışarıdan özgürlükçü ve eşitlikçi gözükseler de “aslında heteroseksizmi onlar da içselleştirmişler” (2015: 38). Kandok özgürlükçü yaklaşımlardaki “heteroseksist yapıya teslimiyetçilik” noktasına parmak basıyor (2015: 38). Diyarbakır’da faaliyet gösteren KESKESOR oluşumundan LGBTİ aktivistler de yaşadıkları önyargıları dile getiriyorlar. Gözlemlerine göre Diyarbakır yerelinde bazı kadın örgütleri LGBTİ oluşumların tek derdinin “rahatlıkla cinselliklerini yaşama” olduğunu düşünüyorlar (Çiçek & Gülen, 2015: 6). Bu tarz bakış açıları, örgütsel olarak etkilenmelerine sebep olurken Çiçek ve Gülen’e göre bu görüşlerin sebebi homofobi ve transfobinin kurumlarda etkili olması (2015: 6).

Cinsiyet/ cinsellik başlığı altında kodlanıp, heteronormatif, transfobik ve homofobik tutumlar olarak nitelendirilen diğer ayrıştırıcı noktalar ise trans kimlikler ve seks işçiliği. Diyarbakır’daki Hebun LGBTİ Oluşumu ile yapılan mülakatta LGBTİ aktivistler 2008 yılında Diyarbakır’da düzenlenen 8 Mart yürüyüşüne katılımları sırasında yaşanan tartışmaları örnek olarak veriyorlar. Öykü, kadın örgütlerinin trans kadınların kadın kortejinde beraber yürümeleri hakkında gerçekleştirilen toplantıyı “oldukça acı verici” olarak nitelendiriyor (Arif et al., 2015: 24- 28). Öykü trans kadın olarak yaşadığı deneyimi şu şekilde açıklıyor:

Düşünsene sen bir kadınsın ve sırf seni [...] organına göre [...] değerlendiriyorlar. [...] bu çok acı vericiydi ve ben o yürüyüşü [...] yaptım ama o toplantı beni çok acıtmıştı açıkçası. Yani biz burada [...] varlığımızla aslında biraz yüzleşmelerini sağladık, yoksa kadın örgütleri hala [...] seks işçilerini bile kabul etmiyorlar, hatta bizi bile kabul etmiyorlar özlerinde. Ama feminist hareketin içinde oldukları için kabul etmiş gibi görünüyorlar bence (2015: 24- 28).

Öykü, bu açıklaması ile biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet algılarını vurgularken, kendini kadın olarak tanımladığı için ve kendi aidiyet duygusundan dolayı biyolojik cinsiyet ile ilgili atfedilmiş dış özelliklerden dolayı değerlendirilmek değil, trans kadınların kadın hareketleri tarafından koalisyon ortağı olarak görülmesini istiyor. Öykü bu açıklaması ile aynı zamanda bireylerin kimliklerinin başkaları tarafından tanımlanmasında biyolojik cinsiyetin temel alınmasının tartışmalı olabileceğini de vurguluyor.

Öykü’ye göre trans kimliklerin yanında seks işçiliği de koalisyon etkinliklerinde tartışmalı bir konu. Seks işçileri hakkındaki ifadelerini başka LGBTİ aktivistleri de onaylıyor. Diyarbakır’daki KESKESOR LGBTİ oluşumundan LGBTİ aktivistler Dilan Çiçek ve Ceylan Gülen’e göre kadın hareketleri ve feministler arasında seks işçiliği terimi ve bu terimin kullanımı oldukça tartışmalı:

Panellerde falan da bu böyle çok hararetli bir şekilde tartışılır sürekli. [...] Bu seks işçiliğini nereye koymalıyız? Seks köleliği mi demeliyiz? Fuhuş mu

demeliyiz? Zorunlu seks işçiliği nedir? Gönüllüsü mü var bunun? [...] Bunlar sürekli tartışılan şeyler (Çiçek & Gülen 2015: 56).

Bu açıklama ile belirginleşen nokta Türkiye’deki kadın hareketleri içerisinde “gelenekselin dışında kalan kadınlık halleriyle” ilgili yeni kavram ve kategorilere yaklaşımlarda kuşku ve tedirginlik oluşabilmesi, toplumdaki kırılma noktalarının kadın hareketleri dâhilinde de geçerliliğini sürdürebilmesi. Çiçek ve Ceylan’a göre Türkiye’nin yerelinde olduğu gibi Diyarbakır’da da kadınlar bu konuda ayrışıyorlar (2015: 56). Hebu LGBTİ’den Arif de bu noktada feminizmin, kadın hareketlerinin kendine göre ciddi kalıplarının olduğunu belirtirken, bölgede ya da Türkiye’de “Kaç tane kadın hareketi [...] genelevdeki kadınların sorunlarını konuşuyor ya da dinliyor ya da gidip yüzleşiyor” sorusunu soruyor (Arif et al., 2015: 29- 34). Öykü ve Arif’e göre kadın hareketlerinde bazı çevreler için seks işçiliği kavramı başlı başına bir tabu ve bu kelime kullanılmaktan kaçınılıyor: “Fuhuş” terimi kullanılıyor (Arif et al., 2015: 29- 34). Çiçek ve Ceylan’a göre seks işçiliğine karşı olmanın, bu terimin kullanılmamasının arkasında en büyük etken din, ikincisi ise ahlak ve “kadın mal mıdır ki pazarlanıyor” yargısı (2015: 83).

Özellikle Diyarbakır yerelinde seks işçiliğine dair ayrışma noktalarını dile getiren LGBTİ aktivistlerinin yanında Diyarbakır Selis Kadın Derneği’nden Zin “fuhuşa sürüklenme gibi sıkıntılarımız var” ifadesini kullandı (2015: 52). Bu karşılaştırmanın seks işçiliği hakkında farklı pozisyonların olmasına bir kanıt oluşturduğu söylenebilir. LGBTİ aktivistler seks işçiliği terimini tercih ederken Zin’in ifadesinde görüleceği gibi seks işçiliği “fuhuş” gibi ahlaki anlamda bir etkiye sahip bir terim kullanılarak bir problem olarak nitelendirilmektedir.

Cinsiyet/ cinsellik başlığı altında Türkiye’deki kadın hareketleri arasında ayrışma noktaları olarak nitelendirilebilecek konular oldukça çeşitli. Uzman mülakatları sırasında görüldüğü üzere kadın cinselliği, kadının cinsel özgürlüğü, eşcinsellik, trans meselesi, seks işçiliği, heteronormatif değerler, transfobi ve homofobik bu başlık altında mülakatlarda aktivistler tarafından değerlendirilen önemli ayrışma noktaları olarak dile getirildi. Bu ayrışma noktaları trans kadınlar örneğinde olduğu gibi koalisyonlara hangi aktörlerin katılacağı sorusunu etkilediği gibi, eylemlerde ve etkinliklerde örneğin çeşitli slogan içeriklerinden ötürü bazı

tarafının kendilerini geri çekmelerine sebep olabiliyor.

Örgütsel/ Kurumsal Farklılıklar

Örgütsel/ kurumsal farklılıklar başlığı altında uzman mülakatlarının analizleri sonucunda kurumsallık ve bağımsızlık çizgisinde projecilik, kamu kuruluşları ile iş birliği, iktidar partisi AKP ve diğer siyasi partilerle ilişkiler ve erkeklerle koalisyon/ iş birliği konuları ayrıştırıcı ve tartışmalı konular olarak ortaya çıktı.

Projecilik

Mülakatlarda kadın hareketlerinin, örgütsel/ kurumsal farklılıklar başlığı altında ayrıştırıcı bir unsur olarak eleştiri getirdikleri projecilik ya da proje feminizmi³ saha araştırmalarının yapıldığı birçok şehirde ve bölgede masaya yatırılıyor (örn. Trabzon’da Üst, 2015: 2, 14; Denizli’de Karakış, 2015: 45, Ankara’da Anonim, 2014: 21). Projecilik tartışmasının ivme kazanması ise kadın hareketlerinin STK’laşma sürecine girmesi ve Türkiye’nin Avrupa Birliği adaylığı müzakerelerinin başlaması sürecine denk geliyor. Ankara Üniversitesi’nden Serpil Sancar’a göre projecilik Türkiye’deki feminist örgütlerin 1980’li yıllardan bu yana yaşadıkları farklı değişim aşamalarından biri. Sancar’a göre kurumlaşmanın gelişimiyle ve proje feminizmi olarak tarif edilen yapılanma ile feminist eylemlilik sokakta etkinliğini yitirdi (2015: 32). Sancar’a göre kadın örgütleri projecilik üzerinden ilerlerken kendi köşelerine çekiliyor, proje konuları dahilinde çalışmalarına devam ediyorlar ve kolaylıkla bir araya gelemiyorlar (2015: 32). Proje feminizmini, Türkiye’nin de ötesinde dünyada da yaygınlaşan bir eğilim olarak gözlemleyen Sancar’a göre proje feminizmi ile beraber yapılan projelerin sonucunu takip edebilmek için yeni bir aşama ortaya çıkıyor: İzleme (Sancar 2015: 32).

Hacettepe Üniversitesi’nden Reyhan Atasü Topçuoğlu, Avrupa Birliği projelerinin Türkiye’ye

---

³ Proje feminizmi kadın ve toplumsal cinsiyet politikaları mücadelesinin STK gibi çeşitli kadın örgütleri tarafından dış fonlar ile desteklenen projeler dahilinde yapılmasını tanımlayan, eleştirel olarak da kullanılabilen bir tanımdır. Deniz Kandiyoti’ye göre kadın hareketlerinin “apolitik ve teknokratik bir STK’laşma sürecine” girmesi çerçevesinde, “proje feminizmi dış ve iç fonlardan beslenerek bir yandan kadının güçlenmesini bir pazar mantığına hapsederken, diğer yandan kentsoylu ve yüksek eğitilmiş kadınların daha az eğitilmiş, daha yoksul ve etnik olarak kendilerinden farklı olan bir tabana ulaşması için bazı maddi imkânlar sağlamıştır” (Kandiyoti 2015).

gelmesiyle “salon feminizmi” tartışmalarının başladığını ifade ediyor (2014: 49). Ankara’da Halkevcü Kadınlar’dan Sevinç Hocaoğulları’na göre Türkiye’nin Avrupa Birliği sürecinde kadın hareketleri içinde örgütlenme ve mücadelenin özgüç ile yürütülmesi konusundaki tartışmalar, ayırım noktası yaratmasa da kendi kurumunda çok tartışılıyor (2014: 20). Diyarbakır Kadın Akademisi’nden Figen Aras da özgüç ile projecilik arasındaki gerilimi ve projecilik hakkındaki eleştirilerini şöyle dile getirdi:

Mesela sürekli proje yapan, sürekli projeler üzerinden kendini var eden kadın kurumlarını eleştiriyoruz. Yani aslında özgücümüzü açığa çıkarmamız gerekiyor. Avrupa’dan gelen projelerde de aslında neoliberal bir politikanın yansıması var. Hep [...] para geliyor ve siz o para geldikçe iş yapıyorsunuz. Ama yapılan işin kendisinde de bir bağımlılık var: Yani para gelirse iş var, para gelmezse iş yok. O yüzden mesela biz Avrupa Birliği projelerine ya da birçok projeye de temkinli yaklaşıyoruz. Mesela bu kuruma çok proje teklifi geliyor, reddediyoruz. Yapılabilir; beş eğitim yaparız, üç tane anket yaparız, projeyi bir şekilde doldururuz ama benim[bizim] kendi özgücümü[zü] açığa çıkarmam[ız]da çok büyük bir tehlike olarak görüyoruz projeleri. Ya da işte valiliğin desteği ile yürüyen ama sözünü hep sakınan, temkinli, kadın hareketlerine de eleştirilerimiz var. Yoksa tamamen yok saymak, karşılaştırmak temelinde değil elbette. Ama kadının kendi kimliği açığa çıkmıyor, kendi rengi açığa çıkmıyor, kendi iradesi açığa çıkmıyor bu tür çalışmalarda, buna dikkat ediyoruz yani (2015: 12).

Projecilik, finansmanın getirdiği bağımlılığın yanında, özellikle sadece proje çağrılarına duyarlı kadın örgütlerinin kendi ayakları üstünde durmalarını, bağımsız kadın ve toplumsal cinsiyet mücadelesi sürdürmelerini tehlikeye atabilir. Aras bu çerçevede projelerin yapılmasını değil, proje finansmanı ile birlikte gelen bağımlılığı sorunsallaştırıyor. Projecilik aynı zamanda öz kimliği ve görünürlüğü zedeleyebiliyor. Aras’ın izinde Trabzon’dan Pelin Şirin de projelerin gelir kaynağını da beraberinde getirdiği için bir bağımlılığa neden olduğunun altını çizirken bu projelerin kadınları böldüğünü, tıkadığını belirtiyor (2015: 23). Şirin’e göre tasvip edilmeyen gruplardan bu bağımlılık içinde proje almak bu tıkanıklığa sebep veriyor. Şirin’e paralel bir şekilde Diyarbakır’da aktivitelerini sürdüren Hebun’dan Öykü’ye göre bazı kadın hareketleri kendi istihdamlarını sağlayabilmek için projeler yapıyor ve proje çağrılarına göre gündemlerini

yaratıyorlar (Arif et al., 2015: 150). Yine Diyarbakır yerelinde Kınalı Eller Kadın Derneği’den bir aktivist projelerin yarıda kalması ya da sonuca tam ulaşamaması sorununa parmak basıyor (2015: 32- 34). Bu aktiviste göre projeler hakkında dernekler arasında bilgi paylaşımı olduğu sürece farklı konularda çalışan gruplar birbirlerine destek sağlayabilirler (2015: 32- 34). Kadın hareketleri bazı parametreler ışığında projelerde, sahada ve etkinliklerde beraber çalışmaya hazır olsalar da kimi gruplar bağımsız çalışma şartlarının tehdit edilmesini istemiyorlar.

Projecilik konusunda önemli bir nokta özgüç ile çalışmalara devam etmek olduğu kadar çalışmalarda bağımsız bir politika izlemek de paylaşılan bir görüş. Ankara Sosyalist Feminist Kolektif’ten bir aktivist SFK’nin hedefleri çerçevesinde bağımsız olarak Feminist Politika dergisini nasıl çıkardıklarını şu şekilde belirtiyor:

SFK esas olarak erkeklerden, sermayeden ve devletten bağımsız olmayı hedefliyor. Zaten baştan beri hiçbir proje ya da hiçbir kurumdan para almaksızın hem dergiyi döndürüyoruz hem ne yapacaksak kendi gücümüzle yapıyoruz (Anonim, 2014: 20- 21).

Finansal anlamda özerk olmak, ‘kendi özgücü’ üzerinden çalışmalarına devam etme konusu kadın hareketlerinin birçok temsilcisi için oldukça önemli bir konu.

Kamu kurumları ile iş birliği

Konu devlet ve kamu kurumları ile iş birliği olduğunda Türkiye’deki kadın hareketlerinde etkinliklerini sürdüren aktörler farklı perspektiflere sahipler. Ankara KAOS GL’den LGBTİ aktivisti Seçin Tuncel kamu kurumlarıyla daha sık iletişim halinde olan kadın kurumlarının (örneğin vakıf gibi) sokaktaki kadın hareketlerine nazaran yeterince muhalif ol(a)madığına dair izlenimi paylaşıyor (2014: 24). Nitekim Tuncel’e göre özellikle devletle çalışan ya da devletle iletişim kuran kadın aktivistler devletle ilgili birçok sıkıntıyı daha iyi gözlemliyor ve Tuncel bu aktörlerin alanda yaşadıkları deneyimi kıymetli buluyor (2014: 24).

Bazı aktivistler de kamu kurumları ile iş birlikleri hakkındaki eleştirilere rağmen bu süreçlerin

sorunsuz da yürüyebileceğini aktarıyorlar. Trabzon Yaşam Kadın Merkezi Derneği’nden Nurber Gürdal mesela kamu kurumları ile girilen iş birliklerinde “anlayışlı”, “eğitilmiş”, “kadın bakış açısına” sahip olan kişilerle karşılaştıklarında işbirliklerinin sorunsuz işlediğini dile getiriyor (2015: 46). Diyarbakır KAMER’den Nebahat Akkoç, Batman ve Siirt illerinde köylerde imam ve muhtarlarla çalıştıklarını, kamu kurumlarını ziyaretlerinin etkili bir çalışma olduğunu örnek olarak veriyor (2015: 20). Akkoç kamu kurumlarıyla iş birliklerinde eğitmek, öğretmekten ziyade dertlerini anlatmak adına ilişki kurdukları için konu şiddet ve namus cinayetleri olduğu zaman destek bulduklarını, sürdürülebilir gerçek bir ilişki kurduklarını belirtiyor (2015: 20). Akkoç’a göre kamu kurumlarıyla beraber çalışmak bir o kadar da kamu çalışanlarına farkındalık kazandırıyor (2015: 20).

Verilen örneklerden kimi kadın hareketlerinin farklı düzeylerle kamu kurumları ile iş birliklerinde etki alanlarını arttırdıkları ve kamu kurumları içerisinde bir farkındalık yarattıkları söylenebilir. Saha araştırmalarında yapılan uzman mülakatlarında ortaya çıktığı üzere, bazı bölgelerde (örneğin Doğu Karadeniz Bölgesi ya da daha küçük şehirlerde ve kırsal bölgelerde) kamu kurumları, toplumsal cinsiyet farkındalığını arttırmak ve toplumsal cinsiyet eşitliği konularında çalışmak için iş birliği için seçilen bir taraf olarak ortaya çıkabiliyor.

İktidar partisi AKP ve diğer siyasi partilerle ilişkiler

Ankara Üniversitesi’nden Serpil Sancar projecilik ile birlikte örgütlerin kendi köşelerine çekilip iş yapmasının apolitikleşme ve teknikleşme sonuçlarını beraberinde getirdiğini savunurken şu soruyu yöneltiyor:

Feministler, kadın hakları savunucuları formel temsili siyasette ne yapacaklar, nasıl bir politika izleyecekler? AKP’nin muhafazakârlaşmasına karşı nasıl bir politika izleyecekler? Devletin uygulamayı vaat ettiği uluslararası sözleşmeleri, yasal hakları nasıl izleyecekler? Kadına yönelik şiddetin önlenmesiyle ilgili mekanizmayı, devlet mekanizmasının işlerliğini nasıl sağlayacaklar? (2014: 36)

Bu soruların izinde görüşme yapılan aktivist ve akademisyenler, kadın hareketleri ile iktidar

partisi AKP ve diğer siyasi partilerle ilişkiler hakkında farklı görüşlerini dile getiriyor. Genel olarak söylenebilir ki kimi aktivistler bağımsız kadın mücadelesini partilerden ayrı görürken kimileri için siyasi partiler ile bağlantıları olan gruplarla belirli ve sınırlı konular için iş birliğine girmek bir sorun oluşturmuyor. Bazı gruplar içinse iktidar partisi AKP’ye karşı muhalif bir çizgide olmak kadın mücadelesinin bağımsızlığı açısından olmazsa olmaz. Aktörler tarafından desteklenen ya da temsil edilen bir siyasi parti olduğunda, bu, kimi gruplar için bu aktörlerle iş birliğine girmemek için oldukça önemli bir neden.

Ankara’da mülakat veren Amargi Dergisi’nden Aksu Bora’ya göre feminist hareketin içerisinde aktörlerin kendilerini gerek fiziki gerekse beşerî anlamda “Türkiye coğrafyasında nereye oturttukları önemli” (2014: 24). Kimileri için AKP karşıtlığı gündemde olan önemli bir mesele, muhalif olmanın ayrılmaz bir parçası, ama AKP’yi merkeze koymak doğru bulunmadığından Amargi için bu geçerli değil (Bora, 2014: 24). Diyarbakır’daki Kardelen Kadın Merkezi’nden Mukaddes Alataş, AKP iktidarının çıkardığı yasalar ya da yasa değişiklikleri konusunda ortaklaşamadıkları kadın kurumları ve dernekleri olduğunu vurguluyor. İktidarı destekleyen gruplar sisteme yedeklendiklerinden dolayı bu politikalara karşı ses çıkartmak istemedikleri için fikir ayrılıkları olduğunu dile getiriyor (2015: 21). Trabzon’dan HDP’li Pelin Şirin, AKP belediyeleri ve kamu kurumu olarak valiliklerle ortaklaşmaya eleştirel olarak baksa da taleplerin dayatılması, direngen bir duruş sergilenmesi açısından bu işbirliklerini önemli buluyor (2015: 23). Mülakatın yapıldığı tarihte Denizli’de Büyükşehir Belediyesi Kent Konseyi Kadın Meclisi AKP’li büyükşehir belediyesiyle sorunsuz bir iş birliği çerçevesinde faaliyetlerini ve programlarını sürdürdüklerini belirtiyor (Özen et al., 2015: 45- 47). Bu ifadelerden yola çıkarak, farklı duruşların varlığına bakarak Türkiye’deki kadın hareketlerinin iktidar partisi ile işbirliğine gir(me)meleri hakkında genel bir çıkarımda bulunmak oldukça güç.

Denizli Büyükşehir Belediyesi Kent Konseyi Kadın Meclisi’nden Bilsen Özen Denizli yerelinde politika için içine girdiğinde kadın hareketlerinin ayrıştığını bildiriyor (2015: 83- 93). Konu siyasi partiler olduğunda, saha araştırmalarının yürütüldüğü şehirlerin tümünde görüşmeciler bu meselenin ayrıştırıcı bir faktör olduğunu dile getiriyorlar. Ankara Türk Kadınlar Birliği’nden Sema Kendirici Uğurman’a göre hangi parti olduğu önemli olmaksızın siyasi partilerde kadın mücadelesi sürdüren aktörler kadın meselesinden uzaklaşıyor, “inanmasa da” partinin

programı dışında konuşmamaya dikkat ediyor (2014: 29). Bu ayrılıklar Kendirici Uğurman’a göre politik duruştan kaynaklanıyor (2014: 29). Diyarbakır Hebun’dan Arif’e göre de siyasi partilerin kadın kolları bağımsız olamıyor, bu partilerin politikasını güdüyor (2015: 46).

Trabzon Karadeniz Teknik Üniversitesi’nden Şahinde Yavuz’a göre kürtaj eylemlerinde olduğu gibi siyasi partilerin, kadın örgütlerinin düzenledikleri eylemlere katılımı üstünde durulması gereken bir mesele (2015: 25). Bu, muhalefet partilerinin (hükümeti eleştirme yolunda) kadın hareketleri üzerinden “prim toplamalarını” beraberinde getirebiliyor, eylemlere katılan aktörler bu partilerin politikaları ile ilgilenmese de onların destekçisi olarak görünme durumuyla karşı karşıya kalıyorlar (Yavuz, 2015: 25). Yavuz bu durumun en çok seçimlerin yaklaştığı dönemde gözlemlendiğinin altını çiziyor (2015: 25).

Artvin-Hopa’da görüşme yapılan ÖDP’li sosyalist feminist Nefise Yenigül siyasi partilerde aktif kadınların bu kimliklerini bırakıp sokağa çıkmasını başka sivil toplum örgütlerindeki kadınlarla birlikte mücadele etmek adına önemli buluyor (2015: 15). Artvin Hopa yerelinde bağımsız kadın örgütlenmesi adına bazı çalışmalar olsa da yürümemiş. Yenigül’e göre bu durum büyükşehirlerdeki aktifliğin ve çeşitliliğin Hopa yerelinde var olmamasından kaynaklanabilir ama yine de var olan sınırlı çeşitliliğe rağmen bir araya gelinebiliyor (2015: 15). Dolayısıyla büyükşehir- küçükşehir makasında bağımsız kadın örgütlenmelerinin etki alanları, kadın ve toplumsal cinsiyet politikaları ile uğraşan kadın örgütlerinin yereldeki güçleri ve mücadele kapasiteleri ile bağlantılı olarak bölgeden bölgeye değişebiliyor.

Bodrum Kadın Dayanışma Derneği’nden radikal feminist Figan Erozan’a göre siyasi partiler, bünyelerindeki aktif kadınların kadın hareketleri ile ilişkilenmelerinden hoşlanmıyor. Erozan’a göre bunun sebebi kadın hareketlerinin, parti içindeki kadınlara ait alanların kadınlara devrini talep etmeleri (2015: 2). Erozan, siyasi partileri erkek yapılanması olarak nitelendirdiği için partilerde çalışan kadınların bir tür yan kol gibi görüldüğünü ileri sürüyor:

Dolayısıyla orada kadınlar kendileri için politika üretmiyorlar, var olan politikanın içselleştirilmesi sürecinde [...] araç oluyorlar. [...] Bu dönüştürülemez mi? Sokakta güçlü bir kadın hareketi varsa, o kadınların o

partiler içindeki yaşamları ve politikaları, sözleri dönüştürülebilir. Ama o da bizden geçiyor çünkü o bağımsız yapılanma yoksa söze el koyan erkektir (2015: 10).

Erozan’ın bu açıklamalarına göre bir dönüşümün sağlanması için erkeklerden bağımsız kadın yapılanması çok önemli ve gerekli. Parti içindeki erkek egemen güç ilişkileri yine kadın hareketleri ile dönüştürülebilir. Bir başka deyişle bağımsız kadın hareketleri ne kadar güçlü olursa belirli güç yapılarının altında, Erozan’ın örneğindeki gibi mesela parti içinde kadınların konumları ve hakları da o oranda güçlenebilir. Partilerdeki kadınların güçlenmelerinin kaynağı yine bağımsız kadın hareketleridir. Bu da başka bir ayrışma konusu olan erkeklerle koalisyon/ iş birliği ile ilgili tartışmalarla ilintilidir.

Erkeklerle koalisyon/ iş birliği

Örgütsel/ kurumsal farklılıklar başlığı altında kadın hareketleri arasında fikir ayrılığı yaratan bir diğer konu ise erkeklerle koalisyon ve karma örgütler ile kadın mücadelesini sürdürmek.

Ankara’daki feminist öğrenci oluşumu KIPS (Kadınlar Israrla Politik Sahada)’tan bir aktiviste göre karma örgüt içinde örgütlenme ya da bu yapılanma tarzını tümüyle reddetme arasında büyük bir fikir ayrılığı var (Anonim 2014: 38). Karma yapı ile etkinlikler düzenleme ya da çalışmalar yürütme hakkındaki tartışmalara 8 Mart etkinlikleri bir örnek olarak verilebilir. Halkevci Kadınlar’dan Sevinç Hocoğulları bu tartışmanın sol çevrelerde nasıl yürüdüğünü şöyle anlatıyor:

Şimdi aşıldı sayılır ama [...] 8 Mart'lara yalnızca kadınların mı katılacağı, karma mı yapılacağına dair neredeyse bir 10 yılı bulan tartışma yürütüldü kadın platformlarında. Şimdi mesela [8 Mart] kadınların katılımıyla örgütlenmiş oluyor. Ama hala bu tartışmanın güncel olduğu yerler var: “[...] Hayır aslında karma olması gerekir çünkü [...] kadınların kurtuluşu emeğin kurtuluşuna bağlıdır, onun için de ortak mücadele gerekir” gibi. [...] Kadın mücadelesinin bağımsız mı olacağı, yoksa [...] genel olarak sosyalizm mücadelesinin bir parçası mı olacağı eskisi kadar güncel veya popüler bir

tartışma olmasa da aslında alttan alta yürüyor. Mesela bağımsız kadın örgütlenmesi, bağımsız kadın mücadelesine olan inanç veya ihtiyaç bir ayrışma noktasıdır belki. Biz orada kadın mücadelesinin bağımsız kanallarda yürütülmesi gerektiğini düşünüyoruz. Karma bir örgüt içinde olsa bile kadın örgütlenmesinin özerkliğinin, yani kadınların kendi özneleşme sürecini güçlendirecek kanalların yaratılması ve karma örgütlerin, emek örgütlerinin, kadın mücadelesinin özgünlüğünü tanıyacak biçimlerde işlemesi gerektiğini düşünüyoruz (2014: 20).

Hocaoğulları’na göre karma örgüt içerisinde yürütülen kadın örgütlenmesinin özerkliği, kadınların kendi özneleşme sürecini güçlendirecek kanalların yaratılması ve karma örgütlerin bu kadın mücadelesinin özgünlüğünü tanıyacak biçimlerde işlemesi çok önemli (2014: 20).

Bodrum Kadın Dayanışma Derneği’nden Erozan da 8 Mart ve Özgecan Aslan⁴ cinayeti sebebiyle gerçekleştirilen eylemlere erkeklerin katılımını sert bir dille eleştiriyor. Ona göre kadınlar kendileri için eylem yaparlar ve kazanılmış, öğrenilmiş eylem biçimleri vardır: “Erkeksiz eylem yaparlar çünkü bizim mücadele ettiğimiz birebir karşınızdaki hedef erkektir. Çünkü bu sistemin artısı onun elinde” (2015: 12). Erkeklerin kadınların düzenledikleri eylemlere katılması Erozan’a göre kadın hareketinin içini boşaltmak anlamına geliyor ve Erozan tartışılmaz politik bir ilke olarak erkekle beraber sokağa çıkmayacağını altını çiziyor (2015: 12).

Erkeklerle iş birliğine karşı duruşların sebepleri olarak genel anlamda iki bakış açısı uzman mülakatlarında göze çarpıyor. İlk olarak radikal bir perspektif söz konusu. Bu bakış açısına göre erkekler kendilerine karşı bir mücadele yürütülen bir obje. Bu fikrin izinde, kendilerine karşı mücadele yürütülen bir cephe ile koalisyon kurulamaz. İkincisi ise daha çok eylem odaklı bir faydacılık: Kadın hareketlerinin eylemlilikleri erkekler tarafından saldırıların yaşanmaması gereken bir mekân. Bu durum ise bu eylemliliklerin erkeklerden azade bir şekilde gerçekleştirilmesi ile gerçekleşebilir.

⁴ 11 Şubat 2015 tarihinde Mersin'in Tarsus ilçesinde bir minibüs şoförünün tecavüz girişimine direndiği için öldürülen üniversite öğrencisi.

İkinci bakış açısına örnek olarak Denizli Soroptimist Kulübü Derneği’nden Jülide Keleş Yarışan erkeksiz eylemlerin ve etkinliklerin daha rahat bir mücadele ortamı yarattığını vurguluyor. Keleş Yarışan’a göre kadınların bu örgütlülüğün içine daha rahat girmesine sebep oluyor. Keleş Yarışan’a göre kadınların “eteğimizi nereden çekiştirirler” diye düşünmeden bağımsız kadın örgütlenmelerine girmesi daha kolay (2015: 14). Öte yandan Keleş Yarışan Denizli’de GİKAD’ın karma etkinliklerinin erkeklere kadın ve toplumsal cinsiyet alanında farkındalık kazandırdığından söz ediyor (2015: 14).

Diyarbakır Selis Kadın Derneği’nden Zin ve Emek ise Kürt Kadın Hareketi’nin “özeleştiril bir yaklaşım kazanmaları ve kadına bakışlarında değişiklik yaratmak için” erkeklere de toplumsal cinsiyet eğitimleri verdiklerini vurguluyorlar (2015: 46). Diyarbakır’daki Kadın Akademisi’nden Figen Aras da erkekleri “küçük egemenler gibi başımızda” duranlar olarak tanımlarken erkekliğin “yoldaşlığa”, “arkadaşlığa” rağmen her daim kendini “erkek” olarak ifade edebildiğini belirtiyor (2015: 36- 42). Erkeklerin kendiliğinden “kendi egemenliklerini bırakmak” istemeyeceklerinden dolayı kadınların “itici bir güç” olması gerektiğini savunan Aras “özgün kadın eğitimleri” verdiklerini söylüyor (2015: 36- 42). Bu noktada en dikkat çeken ayırım ise öğretmek değil paylaşmak. Eğitimlerin sonucunda erkeklerin “pratiklerinde bir zorlanma” deneyimlediklerini belirten Aras, daha sonra katılımcıların sistemin erkekliğinin farkına vardıklarını vurguluyor (2015: 36- 42).

Diyarbakır Kınalı Eller Kadın Derneği’nden bir aktivist de kadın sorunları ile mücadele yolunda “erkeğin de bilinçlenmesi gerektiğini” dile getiriyor ve projelerinde erkekleri de hedef kitle olarak gördüklerinin altını çiziyor (Anonim 2015: 21).

Amargi Dergisi’nden Aksu Bora’ya göre de Türkiye’deki kadın hareketleri açısından genel olarak erkeklerle ilişkiler meselesi çok büyük bir tartışma konusu (2014: 24). Uzun süre dergiye erkek yazar almadıklarını dile getiren Bora, trans bir yazarın dergide yazı yazması ile ilgili bir örnek vererek “cinsiyet meselesinin o kadar basit kavranabilecek bir mesele” olmadığını dile getiriyor (2014: 24).

Erkeklerle iş birliğinin Türkiye’deki kadın hareketleri açısından oldukça tartışmalı bir konu

olduğu özetlenen mülakatlarda ortaya çıkıyor. Duruşların kesin bir şekilde kategorize edilemeyeceği ise aşikâr. Erkeklerle iş birliğinin farklı durumlarda yeniden tartışmaya açılması ve konuşulması ise genel bir sonuç olarak nitelendirilebilir.

1.2 Birleştiren Konular

Diğer bölümde tartışmaya açılan ve uzman mülakatlarından elde edilen veriler ışığında sunulan Türkiye’deki kadın hareketlerini ayrıştıran noktalara rağmen Türkiye’deki kadın hareketleri gerek ülkenin genelinde gerekse saha araştırması yapılan bölge ve şehirlerde ortak mücadele sahalarında buluşup, dayanışarak kadın ve toplumsal cinsiyet politikalarını toplumsal cinsiyet eşitliği çerçevesinde ele alıyorlar.

Kadın hareketleri arasında dayanışma ve ortaklıklar oluşturulmasını sağlayan en önemli mücadele hattı birçok kadın hareketinin ortaklaşa gündemine aldığı **kadına karşı şiddet** olarak tanımlanabilir. Ankara Feminist Kolektif’ten Pelin Kalkan’a göre “kadın hareketinde, tüm herkesin ortaklaştığı konular genellikle çok can sıkıcı, tatsız ve genellikle şiddet çerçevesinde dönüyor” (2014: 25). Uçan Süpürge’den Selen Doğan da gözlemlerinden yola çıkarak şiddet ve bununla bağlantılı mevzuların ortak bir refleks geliştirme alanı olduğunu belirtiyor:

Klasik anlamda şiddetten söz ediyorum; dayak, tecavüz, öldürme, kadın cinayeti, ‘namus’ cinayeti vs. gibi. Bütün bunlarda farklı kesimlerden kadın örgütleri bir araya gelebilir, gelebiliyor (2014: 38).

Muğla Karya Kadın Derneği’nden Dilek Bulut kadına karşı şiddet meselesini Türkiye’deki kadın hareketleri arasında “bir temas noktası” olarak görüyor:

[...] Kadın cinayetleri çok vahşileşti. Onun için bu konu üzerinden örülmüş kadın mücadeleleri çok güçlü gidiyor ve orada şunu da fark ediyorum: Kürt, Türk, feminist, lezbiyen, LGBT cinayetlerini de insanlar sahiplenmeye başlıyorlar. Yani şiddet konusu ve cinayet konusu herhalde Türkiye kadın hareketinin tek birleşme noktası gibi görünüyor (2015: 27).

Bu ifadeler dışında da görüşme yapılan birçok aktivist mesele kadına karşı şiddet olduğunda – en azından refleks geliştirmede - ideolojik farklılıklar bir kenara bırakılarak farklı kadın hareketlerinin *kesinlikle* bir araya geldiğini vurguluyor (Örn.; Başak, 2014: 48;Doğan, 2014: 38;Hocaoğulları, 2014: 20; Kalkan, 2014: 21, 25; Sancar, 2014: 34; Akkoç, 2015: 57; Aktaş, 2015: 13; Alataş, 2015: 21; Arduç et al., 2015: 29; Arif et al., 2015: 22; Balkanay, 2015: 37- 42; Bulut 2015: 27; Can, 2015: 22; Eren, 2015: 18;Karakuş, 2015: 35; Zin& Emek, 2015: 48). Farklı kadın hareketlerini birleştiren bir başlık olan kadına karşı şiddet, uzman mülakatlarında şu şekilde detaylandırılıyor: “Dayak, tecavüz, öldürme, kadın cinayeti, ‘namus’ cinayeti” (Doğan, 2014: 38), “ev içi şiddet” (Vayic Aksu, 2015: 19), “kadın düşmanlığı” (Kenanoğlu, 2015: 33), “kadın katliamları” (Anonim 2015: 94- 95), “sığınma evlerinin talebi” (Çağlayan, 2014: 32).

Kadına karşı şiddet dışında bir diğer birleştirici başlık ise **kadının insan hakları ve bu bağlamda kadının ikincilleştirilmesine karşı mücadele**. Ankara’da mülakat gerçekleştirilen Aksu Bora’ya göre “feminist olanlar ve olmayanların hepsini birleştiren” unsur “kadınların ikincilleştirilmesi, ezilmekte olduklarına dair bir bilgidir” (2014: 24). Diyarbakır Jinha Kadın Haber Ajansı’ndan Güler Can’a göre de “kadın hareketleri için ortak olan şey kadının aslında ikinci sınıf bir cins olarak görülmesi” ve “bu zihniyeti yıkmak ve kadın hakları” için mücadele tüm kadın hareketlerinin ortak paydası (2015: 22).

Kadının iş hayatına katılımı ve istihdamı birçok farklı kadın hareketini iş birliğine sokan bir mesele. Örneğin Denizli’deki Kadının İnsan Haklarını Koruma Derneği’nden Nurten Karakış ve Trabzon Karadeniz Kadın Dayanışma Derneği’nden Nilüfer Akgün istihdamın Türkiye’deki kadın hareketlerini bir araya getiren bir konu olduğunun altını çiziyor (Karakış, 2015: 17; Akgün, 2015: 20). Trabzon AKP Kadın Kolları’ndan Emine Altundaş istihdam konusunda yapılan çalışmalara girişimcilik kurslarını örnek olarak veriyor (2015: 14). Trabzon’da mülakat veren Pelin Şirin “yasal süreçte de yasaların düzeltilmesi, bunların hukuksal süreçte kazanımı” gibi konuları da istihdam çerçevesinde bir mücadele hattı olarak tanımlıyor (2015: 23). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi’nden Özlem Şahin Güngör “emek çalışmaları” ile birlikte “ev eksenli çalışan kadınların örgütlenmesi” ve “sendikal anlamda emek sürecinde kadınlar” arasındaki ortaklaşmaya vurgu yapıyor (2015: 32).

Devlet düzeyinde ya da hükümetten gelen baskılar ülke genelinde farklı kadın hareketlerini ortaklaşa refleks oluşturmaya yönlendirebiliyor. Trabzon Barosu Kadın Hakları Komisyonu’ndan Bahar Bostan bu birleştirici unsuru şu şekilde yorumluyor:

Normalde devlet ve hükümet farklı unsurlardır ama şu anda biz ikisini iç içe görüyoruz ve hükümetten ya da devletten kaynaklı olarak gelen her türlü kadına yönelik baskıda ve kadının yaşam alanının daraltılmasına yönelik her türlü şeyde, kadın hareketi birleşiyor. Özellikle bu devletin alanımıza müdahalesi olduğu takdirde İslamcı kadınlar, Kürt kadınlar, Türk kadınlar, işte Sosyalist Feministler, Türk Kadınlar Birliği hepimiz birleşiyoruz (2015: 18).

Karadeniz Teknik Üniversitesi’nden Şahinde Yavuz da Bostan’ın izinde hukuktaki ataerkil uygulamaların ve “kişiyeye özel yorumlamaların” kadınların canını çok yaktığının altını çiziyor ve ona göre bu süreçte bütün kadınlar birleşebiliyor (2015: 15). Başkent Kadın Platformu’ndan Nesrin Semiz’e göre ise Ankara yerelinde “hükümete karşı duruş”, şehirdeki kadın hareketini bir araya getirip, ortak hareket etmelerini sağlayan bir nokta (2014: 27- 28).

“Çocuk gelinler” olarak tabir edilen **erken evlilikler, kadının siyasal katılımı**, Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Yok Edilmesi Sözleşmesi (CEDAW) ya da İstanbul Sözleşmesi gibi **uluslararası sözleşmelerin kabul edilmesi, uygulanması ve geliştirilmesi**, 8 Mart Dünya Kadınlar Günü ve 25 Kasım Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele Günü gibi **kadın ve toplumsal cinsiyet mücadelesi ile ilgili önemli günler** Türkiye’deki kadın hareketlerini geniş ölçüde bir araya getiren unsurlar. Uzman mülakatlarından hareketle daha dar ölçekte birleştirici unsur olarak **beden politikaları** çerçevesinde **kürtaj, doğum, doğurganlık, kadının cinselliği** gibi konular Türkiye’deki kadın hareketlerini bir araya getiren meseleler olarak eklenebilir. Bu birleştirici konular, III.3.B. numaralı bölümde incelenen saha araştırmalarının gerçekleştirildiği Ankara, Diyarbakır, Denizli, Muğla, Trabzon kentleri ve Artvin’in Merkez ve Hopa ilçelerinde araştırma dâhilinde karşılaşılan koalisyon örnekleri, farklı kadın hareketlerinin kadın ve toplumsal mücadele için ortak hareket etmek adına bir araya gelmelerinde önemli rol oynamaktadır.

Kaynakça

- Kandiyoti, Deniz (2015): Kadın Hakları Açmazda mı? 7 Mart 2015 Konuşması, Online: <http://genderforum.sabanciuniv.edu/tr/deniz-kandiyoti>, indirilme tarihi: 5/16/2017.